

Arkadiusz Bieliński

doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Prawa Cywilnego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

Aneta Kaftańska

asystent sędziego w Sądzie Rejonowym w Białymstoku

Kilka uwag na temat mediacji rodzinnej

Alternatywne metody rozwiązywania sporów od jakiegoś czasu uwzględniane w polskich regulacjach zawartych w poszczególnych gałęziach prawa, stanowią realną alternatywę dla ich sądowego rozstrzygnięcia, z której mogą korzystać osoby zainteresowane. Natomiast intensywność stosowania tych metod, ich atrakcyjność, zależy oczywiście od wielu różnych czynników. Jak wskazuje *M. Romanowska*, ADR to środki nowoczesne i alternatywne w stosunku do sądów powszechnych – bez względu na to, czy ich stosowanie ma miejsce w sądzie, czy poza nim – które pozwalają stronom konfliktu rozwiązać go bez ingerencji osoby trzeciej, a jedynie przy jej asyście¹. Istotne jest także to, jak długo owe metody funkcjonują w społeczeństwie i rzeczywistości prawnej, niewątpliwie duże znaczenie ma także ich propagowanie przez sam wymiar sprawiedliwości, polegające na zachęcaniu do ich wykorzystywania, wskazywaniu na realne korzyści, które mogą uzyskać strony konfliktu. Wśród metod ADR najbardziej rozpoznawalna jest niewątpliwie mediacja, która potencjalnie może być wykorzystana w bardzo szerokim przedmiotowo zakresie². Niemniej jednak z całą mocą należy podkreślić, że mediacja może być prowadzona także na gruncie prawa rodzinnego i opiekuńczego (art. 436, 445², 570² KPC), gdzie wbrew pozorom bardzo mocno odbiega ona od klasycznej mediacji cywilnej, mimo iż w Kodeksie postępowania cywilnego, poza wymienionymi przepisami, nie ma odrębnych regulacji jej poświęconych i zastosowanie znajdują przepisy art. 183¹–183¹⁵ KPC. Cytowana już *M. Romanowska*, dokonując analizy funkcjonowania metod ADR w Wielkiej Brytanii, wskazuje na funkcjonujące tam przekonanie, iż na gruncie spraw rodzinnych, ze względu na ich specyfikę, a dokładniej ze względu na specyfikę sporu, mediacja powinna być stosowana obowiązkowo. (...) Mediacja w przypadku sporów rodzinnych zalecana jest po to, aby zmniejszyć napięcie, poziom gniewu i wyjaśnić nieporozumienia, które były podłożem zaistniałego konfliktu. Udo- wodniono bowiem, że na drodze mediacji możliwe jest nie tylko spokojne ustalenie zasad dalszego współżycia, ale co najważniejsze, możliwe jest także dalsze utrzymanie kontaktów pomiędzy dotychczasowymi członkami jednej rodziny³. Podkreśla się,

¹ *M. Romanowska*, Miejsce mediacji wśród ADR w Wielkiej Brytanii i Polsce, ADR 2010, Nr 1, s. 95.

² Przykładowo, na potwierdzenie tego stwierdzenia można wskazać na art. 10 KPC, przewidujący możliwość zawarcia ugody przed mediatorem w każdej sprawie, w której zawarcie ugody jest dopuszczalne.

³ *M. Romanowska*, *op. cit.*, s. 110–111.

że mediacja rodzinna ma charakter specyficzny przede wszystkim ze względu na kryterium podmiotowe dotyczące jej uczestników. W mediacji tej uczestniczą głównie osoby związane ze sobą więzami krwi lub powinowactwa: małżonkowie, rodzeństwo, dalsi członkowie rodziny, rodzice i dzieci. Mogą to być również osoby pozostające w związkach nieformalnych (w tym przypadku kryterium zaliczenia sprawy do mediacji rodzinnej będzie rodzaj i siła związku łączącego strony)⁴. Na specyfikę mediacji rodzinnej wskazuje również Rekomendacja Nr R (98) Komitetu Ministrów Rady Europy przyjęta 21.1.1998 r., podkreślając, że stosowanie mediacji w tej kategorii spraw może przyczynić się do: poprawy komunikacji między członkami rodziny, obniżenia poziomu konfliktu między zwaśnionymi stronami, osiągnięcia polubownego rozwiązania, zapewnienia ciągłości kontaktów między rodzicami a dziećmi, zmniejszenia społecznych i ekonomicznych kosztów rozwodów dla zainteresowanych stron i dla państwa, skrócenia czasu, który w innym wypadku byłby niezbędny do rozwiązania konfliktu⁵.

Pokreślić należy, iż punktem wyjścia dla pracy mediatora w każdym przypadku jest pojawienie się konfliktu w relacjach międzyludzkich. Konflikt ma miejsce, gdy istnieją co najmniej dwie strony, między którymi zachodzi współzależność tego typu, że jedna ze stron nie może osiągnąć celów ani zaspokoić swoich interesów bez udziału drugiej strony. Strony dostrzegają w pewnym momencie niemożliwą do pogodzenia sprzeczność swoich interesów, podejmują działania, aby sytuację zmienić i dążą do rozwiązania konfliktu. Coraz częściej decydują się na korzystanie z alternatywnych metod rozwiązywania sporu, m.in. sięgają do mediacji.

W mediacji rodzinnej, będącej głównym tematem niniejszej publikacji, ten obszar konfliktu jest szczególny. Różni się on od innych sporów przede wszystkim siłą i natężeniem emocji przeżywanych przez strony oraz dalekosiężnością i głębokością konsekwencji, które konflikt rodzinny za sobą pociąga⁶.

Emocje skłóconych osób, które łączy więź rodzinna, zwłaszcza skłóconych małżonków, przeżywane i ujawniane podczas mediacji, wynikają z łączącej ich bliskiej, długotrwałej i silnie angażującej relacji. Jej rozpad z reguły budzi u tych osób lęk, napięcie, poczucie zagrożenia, strachu, żalu, nierzadko rozpacz i bólu.

Poradzenie sobie z wielowątkowością konfliktów rodzinnych, których przedmiotem w procesie mediacji mogą być liczne kwestie, zarówno materialne (podział majątku, wysokość alimentów itp.), jak i niematerialne (konflikt w relacjach partnerskich, rodzicielskich czy relacjach z dalszą rodziną, w sferze życia towarzyskiego), a także nakładanie się jawnych i ukrytych, często nieuświadomionych przez strony potrzeb, motywacji i intencji stanowi duże wyzwanie zarówno dla samych stron, jak i dla osób z zewnątrz (mediatorów)⁷.

⁴ A. Cybulko, *Mediacja w sprawach rodzinnych*, [w:] E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s. 193.

⁵ Tekst Rekomendacji dostępny na: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/> (stan na: 29.7.2011 r.).

⁶ A. Gójska, R. Boch, *Obligatoryjna mediacja w sprawach rodzinnych – refleksje praktyków*, *Mediator* 2006, Nr 2, s. 54.

⁷ Zob. także A. Cybulko, *op. cit.*, s. 193.

Konflikt rodzinny stawia zatem przed mediatorem wiele wyzwań. *K. Czayka-Chełmińska* oraz *M. Glegoła-Szczap*, uwzględniając specyfikę mediacji rodzinnych, podkreślają trzy najważniejsze stojące przed nim zadania⁸:

1) **motywowanie stron do gotowości na racjonalne negocjacje skoncentrowane na przyszłości**

Należy przez to rozumieć, że strony zazwyczaj do mediacji rodzinnej przychodzą z bardzo silnym nastawieniem na rozpamiętywanie przeszłości, poszukiwanie sprawiedliwości i ustalanie winnego za dany stan rzeczy. Zadaniem mediatora jest zmiana myślenia stron o sytuacji konfliktowej i przejście od rozpamiętywania win, przeszłości i wypominania do negocjowania w celu ustalenia na przyszłość dobrych dla obydwu stron warunków porozumienia;

2) **zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony interesów stron mediacji**

Skonfliktowane strony, które decydują się na skorzystanie z procedury mediacji rodzinnej, mogą liczyć na to, że fachowo przygotowany, niezależny i bezstronny profesjonalista (mediator) ułatwi im proces osiągnięcia porozumienia między nimi. Mediator, aby sprostać tym zadaniom i zapewnić bezpieczeństwo oraz ochronę interesów stron w mediacji powinien utrzymywać równowagę między nimi, nie opowiadać się za żadną ze stron, nie oceniać, nie osądzać ani osób, ani ich zachowań, ani proponowanych przez strony rozwiązań oraz nie podsuwać propozycji rozwiązań. Rola mediatora w procesie mediacji sprowadza się w pierwszej kolejności do wyjaśniania stronom procesu mediacji swojej roli w nim i uzyskania zgody stron na udział w mediacji. Mediator od początku już dba o komunikację pomiędzy stronami. Wyposażony w szereg umiejętności komunikacyjnych stara się we właściwy sposób porozumiewać ze stronami, modeluje wymianę informacji pomiędzy nimi. Może również proponować zasady komunikowania się lub techniki komunikacyjne, wyjaśniając, na czym polegają, co może pomóc stronom w poprawie sposobu komunikowania się, mając na względzie przyszłe kontakty. W trakcie procesu mediacji pomaga stronom w ustaleniu najważniejszych dla nich kwestii. W razie potrzeby wyjaśnienia dodatkowych aspektów, dostarcza stronom odpowiednich ekspertów, oczywiście za ich uprzednią zgodą. Przez cały proces negocjacyjny dba o satysfakcję psychologiczną stron. Umożliwia im konstruktywną ekspresję emocji. Skupia uwagę na problemie. Czasem bywa kozłem ofiarnym, gromadząc na sobie negatywne emocje, np. w sytuacji gdy mediacja nie zakończyła się powodzeniem stron⁹;

3) **dbałość o interesy i potrzeby dzieci uwikłanych w spór rodzinny**

Rolą mediatora jest na tej płaszczyźnie szczególna troska o osoby najsłabsze, najmłodsze i często narażone na największe konsekwencje konfliktu dorosłych. Dbałość o dobro i interesy dziecka ma na celu przeciwstawienie się postawom, w których rodzice wykorzystują dziecko w celu wygrania procesu rozwodowego, a także sytuacji odmiennej, w której skupienie rodziców na konflikcie powoduje zaniedbania opiekuńczo-wychowawcze dziecka.

⁸ *K. Czayka-Chełmińska, M. Glegoła-Szczap*, O specyfice mediacji rodzinnej. Kilka refleksji na marginesie rozwiązań regulujących w Polsce stosowanie mediacji, [w:] *L. Mazowiecka* (red.), *Mediacja*, Warszawa 2009, s. 273–277.

⁹ *R. Milewski*, *Skarb mediatora. Wybór tekstów*, Warszawa 2006.

Specyfika konfliktu rodzinnego sprawia, że prowadzenie mediacji w tym obszarze nie jest sprawą prostą, jak by się to mogło wydawać na pierwszy rzut oka¹⁰. Podkreślając szczególnie rangę rozmowy, wymiany myśli, formułowania swoich potrzeb i uzewnętrzniania emocji dla procesu dochodzenia do porozumienia, mediator powinien oprócz posiadania podstawowej wiedzy dotyczącej dynamiki konfliktu oraz mechanizmów zachowań osób uwikłanych w spór, posiadać również umiejętności pracy z emocjami zarówno stron, jak i własnymi. Powinien umieć rozpoznać i poradzić sobie z sytuacją przemocy i uzależnień. Ważne, by znał podstawy psychologii rozwojowej dziecka. Potrzebne jest także, by umiał przewidzieć rozwój sytuacji rodzinnej i znaleźć przynajmniej podstawowe zabezpieczenia na wypadek wystąpienia potencjalnych problemów.

Pomoc merytoryczną w pracy mediatora może przynieść wiedza z zakresu pedagogiki, psychologii, prawa czy socjologii. Przy nabywaniu umiejętności potrzebnych do wykonywania pracy mediatora nieoceniony jest także udział w profesjonalnych i specjalistycznych szkoleniach obejmujących warsztaty z zakresu mediacji oraz nabycie umiejętności z zakresu komunikacji interpersonalnej. Wspomniane szkolenia organizowane są zgodnie z opracowanymi przez Radę do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości Standardami szkolenia mediatorów uchwalonymi 29.11.2007 r. i dotyczą wszystkich rodzajów mediacji¹¹. Szkolący przekazują wiedzę z zakresu podstawowych zasad i składników postępowania mediacyjnego, psychologicznych mechanizmów powstawania, eskalacji i rozwiązywania konfliktów, wiedzę o prawach i organizacyjnych aspektach funkcjonowania procedur mediacyjnych, jak również o wymogach dotyczących osób i instytucji prowadzących szkolenia. Poza tym zgodnie ze standardami szkolenia mediatorów, szkolący mają zapewnić podopiecznym, trening umiejętności praktycznych w zakresie mediacji.

Szkolenia z zakresu mediacji rodzinnej dla osób zainteresowanych warsztatem pracy mediatora organizowane są regularnie m.in. przez Polskie Centrum Mediacji Partners oraz Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych w Warszawie¹². Ponadto na uczelniach wyższych na terenie całego kraju realizowane są studia podyplomowe m.in. z zakresu konfliktu w rodzinie i mediacji rodzinnych oraz negocjacji, z ofertą których można zapoznać się m.in. na stronach internetowych uczelni wyższych¹³.

¹⁰ A. Gójska i V. Huryn podkreślają, że jedną z podstawowych trudności, jakie napotyka mediator rodziny, jest brak doświadczenia stron w negocjacjach. Strony skonfrontowane są z niejasnością i nowością dwóch zdarzeń: rozstania oraz uczestnictwa w mediacji. Pierwsze z nich wiąże się z koniecznością przyswojenia naraz dużej ilości informacji: finansowych (jak zorganizowane są finanse rodziny, jakie będą konsekwencje finansowe przyjęcia rozmaitych rozwiązań), prawnych (co stanowi współwłasność, co zaś jej nie podlega; czym jest i jakie są konsekwencje orzeczenia o winie w rozwodzie), psychologicznych (czego właściwie chcę w sensie poczucia własnego bezpieczeństwa, do kogo mogę zwrócić się o wsparcie). Ponadto uczestnictwo w mediacji zmusza małżonków do zachowania, które jest „nienaturalne” w danej sytuacji. Oznacza konieczność uczestniczenia w uzgodnieniach ze współmałżonkiem – wspólnie, kooperatywnie, mając na uwadze dalszą relację jako rodzice wspólnych dzieci, umiając zadbać o swoją osobę, gdy dotąd to druga strona dbała o wszystko – mimo niewątpliwego zantagonizowania stosunków między nimi i negatywnych emocji temu towarzyszących – A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007, s. 64–65.

¹¹ Standardy dostępne na: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/> (stan na: 29.7.2011 r.).

¹² Zob. www.mediacja.org, www.smr.org.pl.

¹³ Zob. także A. Kalisz, M. Myslińska, A. Szot, *Obecność mediacji w kształceniu prawników w Polsce*, ADR 2010, Nr 3, s. 31 i n.

Nieoceniony jest także udział w profesjonalnych i specjalistycznych szkoleniach obejmujących warsztaty z mediacji oraz nabywania umiejętności z zakresu komunikacji interpersonalnej, stosowania profesjonalnych technik mediacyjnych, takich jak: uwspólnianie (umiejętność wskazywania stronom wspólnych interesów), parafrazowanie, odzwierciedlanie emocji, dowartościowywanie, podsumowywanie, powtórzenia i wiele innych. Poza wymienionymi umiejętnościami ważne jest także, aby mediator charakteryzował się swobodą w nawiązywaniu kontaktu ze stronami sporu oraz posiadał umiejętności budowania atmosfery zaufania i zrozumienia.

Jednym słowem, prowadzenie mediacji rodzinnej, pomimo że z jej definicji wynika, iż mediator pomaga stronom, by samodzielnie poradziły sobie z konfliktem, wymaga od mediatora złożonych i wysokich kwalifikacji.

Z mediacji rodzinnej strony mogą skorzystać dobrowolnie (tzw. mediacja umowna, dobrowolna) lub mogą zostać skierowane przez sąd z inicjatywy sędziego (tzw. mediacja obligatoryjna).

W pierwszym przypadku skonfliktowane osoby lub jedna ze stron, która chciałaby, aby w dotyczącej jej sprawie była przeprowadzona mediacja, zgłaszają się do mediatora lub ośrodka mediacyjnego z prośbą o pomoc w prowadzeniu rozmów. Dalszymi kwestiami zajmuje się mediator. To w jego gestii leży przygotowanie stron na udział w procedurze mediacyjnej.

Natomiast sąd w świetle obowiązującego prawa może skierować rozwodzących się małżonków do wybranego przez nich mediatora bądź też, jeżeli takiego nie wskazały, stałego mediatora posiadającego wiedzę teoretyczną, w szczególności posiadającego wykształcenie z zakresu psychologii, pedagogiki, socjologii lub prawa oraz mającego umiejętności praktyczne w zakresie prowadzenia mediacji w sprawach rodzinnych (art. 436 § 4 KPC). Postępowanie mediacyjne w takim kontekście zastępuje postępowanie pojednawcze, które zniknęło z Kodeksu postępowania cywilnego na mocy wprowadzającej mediacje ustawy z 28.7.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1438).

Mediacja jest procesem usystematyzowanym i zorganizowanym w pewien uniwersalny schemat, w którym można wyróżnić kilka etapów. W literaturze poświęconej mediacji spotykanych jest kilka skróconych lub bardziej rozbudowanych charakterystyk etapów mediacji. Najszerszą z nich, która obejmuje 12 etapów, podaje *Ch.W. Moore*¹⁴. Wyróżnia on następujące etapy mediacji: nawiązanie relacji ze stronami sporu, wybieranie strategii kierującej procesem mediacji, zbieranie oraz analizowanie informacji źródłowych, tworzenie szczegółowego planu mediacji, budowanie zaufania oraz współpracy, rozpoczęcie sesji mediacyjnej, definiowanie przedmiotu sporu oraz ustalanie planu działania, ujawnianie ukrytych interesów stron, tworzenie wariantów porozumienia, ocena wariantów, ostateczne negocjacje, doprowadzenie do formalnej ugody. Z kolei *A. Pietrzyk*, wymieniając etapy mediacji, pomija etap wstępny i wymienia kolejno: poznanie stanowiska stron, badanie gotowości stron do kompromisu, przygotowanie propozycji rozwiązań, konsultowanie przez mediatora propozycji rozwiązań, wspólne negocjowanie ostatecznej

¹⁴ *Ch.W. Moore*, Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów, Warszawa 2009, s. 31.

wersji porozumienia¹⁵. Jeszcze mniej, bo cztery etapy przebiegu procesu mediacyjnego, znaleźć można u *E. Raidera* i *S. Colemana*. Są to: rozpoczęcie mediacji, definiowanie kwestii, poszukiwanie rozwiązań, zakończenie mediacji¹⁶.

W praktyce granice pomiędzy poszczególnymi fazami mediacji nie są aż tak klarowne i czytelne jak w podręcznikach, co wynika w szczególności z dynamiki samego procesu mediacji, jak również z obszaru sporów, które są przedmiotem danej mediacji. Mediacja jest procedurą, którą z równym powodzeniem można stosować tak w obszarze sporów międzynarodowych, gospodarczych, pracowniczych, jak i rodzinnych i karnych. We wszystkich przypadkach mediacja opierać się będzie na tych samych fundamentalnych zasadach neutralności, bezstronności, dobrowolności i poufności. Będzie mieć również porównywalny przebieg, uwzględniający określenie kwestii spornych, analizę potrzeb i interesów stron, wypracowanie opcji rozwiązań i opracowanie porozumienia¹⁷.

Jedynie praktyczna realizacja podstawowych zasad mediacji oraz sposób osiągnięcia celów właściwych dla każdego z przytoczonych etapów będzie przebiegać rozmaicie w zależności od mediowanego sporu. Z pewnością inaczej będzie przebiegała rozmowa pomiędzy przedsiębiorcami, pracodawcą a pracownikiem czy między zwaśnionymi małżonkami, którzy ustalają np. warunki rozwodu. Jak wskazywano bowiem na wstępie, w konflikcie rodzinnym szczególna natura relacji łączącej strony, zwłaszcza z uwagi na jej długotrwałość, nasyconie emocjami i bliskość, która w przypadku gdy są dzieci, trwać będzie pomimo faktycznego rozstania stron, stawia przed mediatorem trudne zadanie pokazania stronom, że najważniejsza jest przyszłość a nie szukanie winnych całej sytuacji.

Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości opracowała Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora, które uchwaliła 26.6.2006 r.¹⁸. Standardy te mają charakter wytycznych i wskazówek dla mediatorów. Określają rolę mediatora w procesie mediacji, która sprowadza się w głównej mierze do dbania o przestrzeganie fundamentalnych zasad mediacji, na które zwracano już uwagę w niniejszej publikacji. Ponadto nakładają na mediatora obowiązek rzetelnego informowania stron o istocie i przebiegu mediacji, zapewnienia odpowiedniego miejsca do mediacji, współpracy z innymi specjalistami dla dobra postępowania mediacyjnego, podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz określają okoliczności przerwania mediacji lub jej zakończenia. Podobnie jak standardy szkolenia mediatorów, standardy prowadzenia postępowania mediacyjnego odnoszą się do wszystkich rodzajów mediacji. Ich celem jest ujednoczenie procedury mediacyjnej.

Na potrzeby niniejszej publikacji, aby jedynie przybliżyć proces mediacji i wskazać główne kwestie poruszane w procesie mediacyjnym oraz podkreślić rolę mediatora w każdym etapie mediacji, wyróżnić można siedem etapów mediacji:

- przygotowanie do mediacji (tzw. etap wstępu),
- otwarcie sesji,

¹⁵ A. Pietrzyk, Praca w zespole. Rozwiązywanie problemów i konfliktów grupowych, [w:] S. Pawlas-Czyż (red.), Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych, Toruń 2007, s. 26.

¹⁶ R. Milewski, Skarb mediatora. Wybór tekstów, Warszawa 2006.

¹⁷ A. Gójska, V. Huryn, *op. cit.*, s. 61–62.

¹⁸ Standardy dostępne na stronie: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/> (stan na: 29.7.2011 r.).

- niezakłócone wypowiedzi stron,
- wymiana zdań między stronami – dialog,
- praca nad porozumieniem,
- sporządzanie porozumienia,
- zamknięcie sesji.

Etap przygotowania jest pierwszym kontaktem mediatorów ze stronami sporu, podczas którego informuje się strony o charakterze mediacji, wyjaśnia rolę mediatora oraz stron w całym procesie. Celem tej fazy jest również stworzenie nieoficjalnej, swobodnej atmosfery rozmów i upewnienia się, że strony rozumieją proces mediacji i zgadzają się na udział w nim¹⁹. Mediator opracowuje zawiadomienie dla stron o terminie i miejscu spotkania, a także umowę o mediację, w której ustala się: strony, przedmiot i cel mediacji, terminy spotkań oraz wysokość honorarium dla mediatora i określenie, kto poniesie koszty mediacji.

Kolejnym etapem jest otwarcie procesu mediacyjnego, który zaczyna „monolog mediatora”. Po raz pierwszy dochodzi do wspólnego, otwartego spotkania stron z mediatorem. Mediator przedstawia podstawowe zasady, cele i sposoby przebiegu mediacji, ustala ramy czasowe spotkania. Ponadto już na tym etapie uwrażliwia strony na wzajemne słuchanie siebie. Proponuje stronom ustalenie reguł spotkania, m.in. traktowania siebie z szacunkiem, nieprzerywania sobie, zamiast tego notowanie uwag na kartkach leżących przed stronami. Etap ten kończy uzyskanie akceptacji na rozpoczęcie mediacji.

Niezakłócone wypowiedzi stron to następną fazą w procesie mediacji, w której umożliwia się stronom swobodne wypowiedzenie się. Jednocześnie jest to czas dla mediatora na sformułowanie listy istotnych kwestii do rozwiązania. Podczas wypowiedzi stron mediator czuwa nad zasadami właściwej komunikacji, umożliwiając tym samym wyciszenie emocji i skupienie się na przekazie drugiej osoby, bez zbędnych uwag. Każda strona przedstawia pokrótce mediatorowi swoje spojrzenie na sprawę. Nazywa się to definiowaniem kwestii. Składa się z trzech elementów. Strony przedstawiają wersję wydarzeń z przeszłości, które doprowadziły do konfliktu. Często przedstawiane zdarzenia są tożsame, różna jest natomiast interpretacja faktów przez strony. Każda ze stron stara się przedstawić siebie w jak najkorzystniejszym świetle, by pokazać mediatorowi, że jest w całej sprawie ofiarą. Następnie padają zarzuty i oskarżenia pod adresem drugiej strony. W końcu strony prezentują definicję problemu, która zazwyczaj sprowadza się do wniosku, że jedynym rozwiązaniem sporu jest zmiana zachowania, czy stanowiska jedynie przez drugą stronę konfliktu. Na tym etapie rola mediatora sprowadza się do słuchania stron, zapisywania problemów, kwestii i możliwych interesów, ale także do stworzenia takich warunków, aby stała się możliwa praca nad rozwiązaniem problemu.

Następnie rozpoczyna się kolejny etap wymiany zdań między stronami. Po wysłuchaniu wzajemnie swoich wypowiedzi strony mogą dopytać lub wyjaśnić pewne kwestie niejasne, które nasunęły im się podczas wypowiedzi drugiej strony. Zadaniem mediatora

¹⁹ E. Gmurzyńska, *Etapy mediacji*, [w:] E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *op. cit.*, s. 130–131.

jest studzenie emocji stron, dbanie o pozytywną komunikację pomiędzy stronami, umożliwianie im zrozumienia punktu widzenia drugiej strony. Poza tym po wysłuchaniu stron i uszczegółowieniu wielu rodzących się kwestii spornych mediator musi zadbać o usystematyzowanie wypowiedzianych informacji. Właściwie definiując kwestie, pomaga stronom zobaczyć problem jako możliwy do rozwiązania i wspólny, a także uzyskać pierwsze porozumienie, sprowadzające się do tego, co jest przedmiotem sporu, i skoncentrować uwagę stron na przyszłości i poszukiwaniu rozwiązań.

Kolejny etap mediacji to poszukiwanie rozwiązań. Ma on na celu przedyskutowanie oraz wyszukanie przez strony wszystkich możliwych rozwiązań konfliktu. Propozycje zostają omówione i ocenione.

Zadaniem mediatora jest upewnienie się, czy wszystkie kwestie zostały poruszone. Poza tym mobilizuje strony do aktywności, zastanowienia się nad swoimi stanowiskami i żądaniami, do analizy własnych argumentów. Nie oznacza to jednak, że rolą mediatora jest sugerowanie stronom, które rozwiązania są właściwe, czy które należałoby wybrać. Etap ten kończy się wypracowaniem dogodnych dla obu stron opcji porozumienia się, a także wyborem takiego rozwiązania konfliktu, które będzie trwałe i skuteczne.

Sporządzenie porozumienia jest przedostatnim etapem kończącym proces mediacji. Mediator na podstawie wypracowanych przez strony rozwiązań, używając neutralnych sformułowań, przygotowuje szkic porozumienia.

Zamknięcie sesji sprowadza się do podsumowania pracy nad porozumieniem i podpisaniem ugody przez strony. Wypracowane w drodze mediacji porozumienie na życzenie stron może zostać zatwierdzone (jeśli tylko nie jest sprzeczne z prawem i zasadami współżycia społecznego) przez sąd, który nadaje mu klauzulę wykonalności. Zatwierdzenie ugody następuje na mocy art. 183¹⁴ KPC.

Należy pamiętać, że nie każda mediacja musi zakończyć się ugodą. Może zdarzyć się i tak, że mediacja zakończy się brakiem porozumienia. Sukcesem jest jednak to, że ludzie, którzy być może od dawna nie zamienili ze sobą słowa, w trakcie procesu mediacji mieli okazję w końcu powiedzieć sobie, jak widzą dany problem, co jest dla nich ważne, i mają szansę na wzajemne wysłuchanie. Mediator stwarza im taką możliwość chociażby na etapie niezakończonych wypowiedzi. Czasem wysłuchanie, choć nie prowadzi do porozumienia, to powoduje zmniejszenie napięcia między stronami i pozwala zobaczyć, w jaki sposób druga strona widzi sytuację, a czasem zrozumieć, dlaczego tak trudno się porozumieć.

Mediacja uczy wzajemnego szacunku, respektowania swoich praw i praw drugiej osoby oraz tego, że każdy ma prawo mieć inne zdanie i popełnić błąd²⁰.

Z powyższego wynika wyraźnie, iż mediacja rodzinna w pewnym zakresie odznacza się odmiennymi cechami niż typowa mediacja cywilna²¹. Wynika to oczywiście ze specyfiki spraw rodzinnych i opiekuńczych oraz w pewnym zakresie odmiennych celów, jakie

²⁰ Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych, Gdy rodzina się rozpada, potrzeby, decyzje, rozwiązania – dokument dostępny na: http://smr.org.pl/pdf/gdy_rodzina_sie_rozpada.pdf (stan na: 29.7.2011 r.).

²¹ Wskazuje się, że funkcjonujące rozwiązanie w odniesieniu do mediacji cywilnej też nie jest pozbawione wad – zob. przykładowo Ł. Oldakowski, Krytyczna analiza przepisów o mediacji cywilnej, ADR 2010, Nr 3, s. 71 i n.

są przed nią stawiane. Rodzaj konfliktu stanowiącego podstawę sporu i zakres podmiotowy osób uczestniczących w mediacji rodzinnej stanowią poważne wyzwania dla mediatora i sprawiają, iż nie każdy mediator, nawet doświadczony w prowadzeniu innych kategorii mediacji, będzie w stanie zmierzyć się z tego typu sytuacją. Racjonalny i odpowiedzialny mediator, widząc, że nie jest w stanie poprowadzić prawidłowo mediacji rodzinnej, powinien odmówić jej przeprowadzenia, ewentualnie wskazać inną kompetentną w tym zakresie osobę. Nie wolno mu natomiast w takiej sytuacji prowadzić mediacji w sposób niejako intuicyjny, w pewien sposób dopiero ucząc się w trakcie jej prowadzenia, ponieważ nie dość, że nie pomoże stronom, to jeszcze skutecznie, poprzez swoją niekompetencję, zniechęci je do skorzystania z alternatywnych metod rozwiązywania sporów w przyszłości.

Ponadto wyraźnie widać, iż ustawodawca w przyszłości powinien pochylić się nad wprowadzeniem rozwiązań, które uwzględniając specyfikę spraw rodzinnych, w lepszym stopniu będą umożliwiać maksymalizację osiągnięcia celów mediacji rodzinnej.

ABSTRACT

Some remarks on family mediation

The purpose of this article is to point to some differences in family mediation which are not always clearly emphasized and noticed, on the occasion of discussions on mediation in general, or civil mediation in particular. It happens because that kind of family mediation is again placed in a "common bag" and the specificity of family becomes evasive, which may lead to a mistaken idea that this is the same materia as for other civil cases. It should be emphasized that this is a different perspective, which causes that family mediation should be conducted in a special way, tailored to the nature of the conflict and expected by the parties of the conflict.